

Kurum bakımı sonrası yılmazlığı artıran ögeler: yılmazlık teorisi bağlamında değerlendirme

After the institution care components that increase to resilience: evolution in the contexts of resilience theory

Metin Gani TAPAN^{1,*}

¹ Doktor Öğr. Üyesi – Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Kilis, Türkiye. Orcid No: 0000-0002-3595-140X

Sosyal Çalışma Dergisi (2022) 6 (1), 59-72
Copyright © 2021 İZU

YAYIN BİLGİSİ	ÖZ
<p>Yayın geçmişi: Gönderilen tarih: 07.03.2022 Kabul tarihi: 17.06.2022 Yayımlanma tarihi: 22.06.2022</p>	<p>Kurum bakımı deneyimi olan bireyler akranlarına göre bazı zorlukları yaşayabilmektedirler. Barınma, sosyal destek kaynaklarının yetersiz olması, fiziksel/ruhsal sorunlar ve eğitim/iş yaşamında karşılaşılan zorluklar gençlerin yaşadıkları başlıca sorunlar arasında gösterilmektedir. Bu deneyimler gençlerin sorun çözme/baş etme düzeylerini olumsuz bir biçimde etkileyebilmekte bu durum gençlerin yaşam olayları karşısında akranlarına oranla yılmazlıklarının zayıf olmasına neden olabilmektedir. Bu makalede bakım deneyimi olan bireylerin yaşamlarında yılmazlığı artıran faktörler; bireysel kaynaklar ve aile/bakım verenlerin desteği, sosyal ağlar, eğitim yaşamına katılım, olumlu istihdam deneyimleri başlıkları altında aktarılmıştır. Ayrıca yılmazlığı geliştirdiği değerlendirilen uygulamalar karşılaştırmalı olarak açıklanarak bu grupta yer alan bireylere yönelik sosyal hizmet müdahale uygulama önerilerinde bulunulmuştur.</p>
<p>Anahtar kelimeler: Kurum Bakımı Bakım Sonrası Yaşam Yılmazlık</p>	<p>ABSTRACT Individuals with institutional care experience may experience some difficulties compared to their peers. Shelter, insufficient social support resources, physical/mental problems and difficulties encountered in education/work life are among the main problems faced by young people. These experiences can negatively affect the problem solving/coping levels of young people, which can cause young people to have weaker resilience compared to their peers in the face of life events. In this article, the factors that increase resilience in the lives of individuals with care experience; individual resources and support from family/caregivers, social networks, participation in education life, positive employment experiences presented under the headings. In addition, the practices that are evaluated to improve resilience are explained comparatively and suggestions for social work intervention practices are made for the individuals in this group.</p>
<p>Keywords: Institutional Care Care After Life Resilience</p>	

1. Giriş

Kurum bakımından çoğunlukla 18 yaşında ayrılan gençler, bağımsız genç birer yetişkin olma yolunda geçiş sürecinin ortasındadırlar. Bu nedenle de bakım sonrası ilk yıllar, bağımsız bir yetişkin olarak onların yaşamlarında hayati öneme sahip bir süreçtir (Wade, 2008). Literatürde “yetişkinliğin ortaya çıkışı” olarak da bilinen geçiş döneminde bakımından ayrılanlar genel nüfustaki yaşlıları gibi barınma, istihdam, kariyer gibi yetişkin yaşamlarının birçok yönü ile ilgili önemli kararlar almak zorundadırlar (Arnett, 2014).

Kurum bakımından ayrılış genç yetişkinler için birçok zorlukları barındıran bir süreçtir. Bu grupta yer alan bireylerin ikamet yeri temini, iş yaşamına katılım, düşük sosyo-ekonomik yaşam biçimi ve psikososyal sorunlar yaşadıkları yönünde bazı araştırmalar (Stein, 2006; Barn, 2010; Dutta, 2017; Sulimani-Aidan ve Melkman, 2018) bulunmaktadır. Bakım deneyimi olan bireyler açısından yetişkinliğe geçiş birçok yeniliği içeren karmaşık bir süreç olarak tanımlanabilir. Eğitim yaşamına devam, yeni barınma ortamları, sosyal ağlara katılım, istihdam ve diğer sosyal etkileşimler gençlerin yaşamında önemli birer dönüm noktası haline gelmektedir. Gençlerin

yaşamındaki bu hızlı değişim psikososyal açıdan çok boyutlu etkileri nedeniyle yılmazlığı azaltan ya da geliştiren birçok etkiye sahip olabilmektedir.

Dezavantajlı gruplar arasında gösterilen bakım deneyimi olan bireylerin yılmazlık düzeyleri son yıllarda birçok araştırmaya konu olmuştur. Yapılan bazı araştırmalarda: sosyal kapitalin (Barn, 2010), aile bireyleri ya da bakım verenlerin desteğinin (Dickens, 2016), güvenli sosyal ağlara katılım ve mentör desteğinin (Mendes ve ark., 2011; Sulimani-Aidan ve ark., 2013), istihdam ve eğitim yaşamına katılımın (Furey ve Harris-Evans, 2021) yılmazlığı artırdığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Türkiye’de kurum bakımından ayrılan bireylerin yılmazlık düzeylerinin incelenmesi ile ilgili çok sınırlı araştırmanın olduğu göze çarpmaktadır. Turgut (2018) tarafından yapılan araştırmada kurum bakımına alınma ve ayrılma yaşı ile yardım alma durumunun yılmazlık üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Boduroęlu (2016) tarafından yapılan araştırmada, sosyal desteğin bakım sonrası yaşamda sorun çözme/baş etme becerilerini geliştirdiği ve yaşamın yeniden düzenlenmesine katkı sağladığı yönünde belirtilmiştir. Yapılan literatür taramasında bu alanda akademik çalışmalara gereksinim olduğu da anlaşılmıştır.

Bu çalışmada kurum bakımından ayrılan bireyler açısından bakım sonrası yaşamda yılmazlığa katkı sağlayan ögeler yılmazlık teorisi bağlamında ele alınacaktır. Bu bağlamda gençlerin bakım sonrası yaşamda karşılaştıkları güçlüklerle daha iyi bir biçimde başa çıkmalarını kolaylaştıran etkenler başlıklar altında sunulmuştur. Böylece bakım deneyimi olan bireylerin yılmazlığını artıran ögelerin neler olduğu detaylı bir biçimde açıklanarak, Ulusal düzeyde yapılacak araştırmalara kaynaklık etmesi amaçlanmıştır. Öncelikle bakım sonrası yaşam yılmazlık teorisi bağlamında ele alınmış sonrasında yılmazlığı geliştirdiği değerlendirilen ögeler alt başlıklar biçiminde sunulmuştur.

2. Bakım sonrası yaşamda yılmazlık

Masten (2014) yılmazlığı “dinamik bir sistemin işlevini, yaşayabilirliğini veya gelişimini tehdit eden sorunlara başarılı bir biçimde uyum sağlama kapasitesi” olarak tanımlamıştır. Buradaki odak nokta, yılmazlık ile ilgili diğer birçok çağdaş tanımlarda ifade edildiği gibi sistemlerin (bireyler, aileler, kuruluşlar, vb.) olumsuzlukları olumlu bir biçimde yönetmesini ya da olumsuz bir durum sonrasında olumlu sonuçlar elde etmesini sağlayan bir süreç olarak tanımlanabilir.

Stein (2006) kurum bakımından ayrılanları üç grup olarak tanımlamıştır. Birinci gruptaki “Devam Edenler” gençler kurum bakımından başarılı bir biçimde ayrılmış yaşamlarında güvenli bağlanmayı elde etmiş istikrarlı gençlerdir. Gençlerin eğitim yaşamları devam etmekte aynı zamanda yaşamlarında kontrolü ve özsaygı elde etmişlerdir. İkinci grup “Hayatta Kalanlar” birinci gruba göre yaşamlarında daha fazla istikrarsızlık, hareket ve kesinti yaşamışlardır. Ayrıca kurum bakımından daha az nitelikle ve erken yaşta ayrılarak sosyoekonomik sorunlar yaşamışlardır. Üçüncü gruptaki “Kurbanlar” gençler duygusal ve davranışsal sorunları nedeniyle karmaşık zorlukları deneyimlemişlerdir. Okul yaşamından uzaklaşma, olumlu akran desteği yoksunluğu, en önemlisi de aile üyeleri ya da bakım verenlerin desteğinin olmaması onların bakım sonrası yaşamlarında yalnızlık yaşamalarına ve zihinsel/fiziksel sorunları deneyimlemelerine neden olabilmektedir.

Bazı gençlerin neden diğerlerinden daha iyi başa çıktığı karmaşıktır, bunun nedeni tam olarak

anlayamadığımız doğuştan gelen bağlantılı bireysel özellikler olabilir. Birleşik Krallıkta yapılan bazı araştırmalarda çok dezavantajlı aile yaşam deneyimi olan gençlerin yılmazlığını artıran faktörlerin aşağıda belirtilen öğelerle ilişkili olduğu bulunmuştur. Aile üyelerinden en az bir bireyle samimi ilişki ya da koşulsuz ebeveyn/ebeveyn konumundaki bir yetişkinin desteği ile güvenli bağlanma, olumlu okul deneyimleri, olumlu akran desteği ve yaşamını kontrol etme ve planlama becerisinin yılmazlığı artırdığı bilinmektedir (Rutter ve ark., 1998).

Yılmazlık kavramı, kurum bakımından ayrılan birçok gencin olumsuz koşullara rağmen sonraki yaşamlarında başarılı olduklarını gösteren bulgular doğrultusunda ilişkili faktörlerin ortaya çıkarılması son dönemlerde birçok araştırmanın odağında yer almaktadır. Bakım deneyimi olan bireylerin yaşamlarında yılmazlığı artıran faktörler; bireysel kaynaklar ve aile/bakım verenlerin desteği, sosyal ağlar, eğitim yaşamına katılım, olumlu istihdam deneyimlerinin yılmazlığı geliştirici faktörler arasında olduğu değerlendirilmektedir (Stein, 2008). Çalışmanın sonraki bölümlerinde bakım deneyimi olan bireylerin yaşamlarında yılmazlığı geliştirdiği düşünülen öğeler alt başlıklar biçiminde açıklanmıştır.

2.1. Bireysel kaynaklar ve aile/bakım verenlerin desteği

Yılmazlık teorisi, bireyin çocuklukta yaşadığı zorluklara ve sıkıntılara rağmen olumlu bir biçimde başa çıkabilmeyi geliştirmede ustalık, öz yeterlilik ve öz saygı gibi bireysel kaynakların oynadığı önemli rolü vurgulamaktadır (Stein, 2008). Zorluklarla olumlu bir biçimde başa çıkma yeteneği, bireyin öz kaynakları tarafından harekete geçirilen mekanizma ile açıklanabilir, bu kaynaklar bireyin kendi gücüne olan inancını ve geçmişte karşılaşılan zorluklara rağmen gelecek yaşamdaki zorluklarla başa çıkma yeteneğini artırır (Dumont ve Provost, 1999).

Bununla birlikte, sadece birkaç çalışma bireysel kaynakların kurum bakımından ayrılanların bağımsız yaşama geçişini (bakım sonrası yaşam) kolaylaştırmaya ne ölçüde yardımcı olduğunu incelemiştir. Mevcut çalışmalar benlik saygısı, iyimserlik, öz yeterliliğin barınma ve istihdam gibi yaşam alanlarında bakımdan ayrılanların sosyal uyum sağlama ve yılmazlıklarına olumlu katkı sağladığını ortaya koymuştur (Barn ve Tan, 2012; Sulimani-Aidan ve ark., 2013).

Aile üyeleri ya da diğer önemli bireylerin desteğinin yılmazlığın gelişimine önemli katkıları olduğu söylenebilir. Aile desteğinin insanların istismar, ihmal ve stresle baş etmede kilit bir faktör olduğu yönünde araştırmalar bulunmaktadır (Olsson ve ark., 2003; Driscoll, 2013). Aile desteğinin kolay erişilebilir destek kaynağı olması nedeniyle: kurum bakımı ve koruyucu aileden ayrılan birçok gencin köken ya da koruyucu ailelerin yanına dönüş yaptıkları, bazılarının diğer aile üyeleri ile birlikte yaşamaya başladıkları bilinmektedir (Collins ve ark., 2008). Farklı bir çalışmada, bakımdan ayrılanların genellikle biyolojik anneleri ve kardeşleri ile birlikte yaşamaya başladıkları ayrıca ilişkilerini sürdürebilmek için gayret gösterdikleri belirlenmiştir (Hiles ve ark., 2013).

Yılmazlık teorisi, ebeveynlerden ve aileden gelen desteğin yerine getirebileceği önemli koruyucu rolü vurgulamış olsa da, bakımdan ayrılanlar için köken aile üyeleriyle ilişkilerinin olumlu etkilerinin kesin olmadığı söylenebilir. Köken aileleriyle ilişkilerini sürdürmenin kurum bakımdan ayrılanların yılmazlığına etkileri üzerine yapılan araştırmalarda karışık bulgular elde edilmiştir (Schiff ve Benbenishty, 2006; Wade, 2008).

Köken ya da koruyucu ailelerle ilişkilerin, kurum bakımından ayrılanların bağımsız yaşama geçiş sürecine olumlu, olumsuz ya da hiç katkısının olmayabileceği yönünde araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, Cashmore ve Paxman (2007) tarafından yapılan araştırmada, aile üyeleri ile ilişkili istismar vakalarının bakım sonrası yaşama travmatik etkilerinin altını çizilmiştir. Araştırmada gençlerin bakım sonrası yaşamda aileleri ile iletişim kurmalarının geçmiş travmaları ile yüzleşmelerine, ayrıca daha fazla dezavantajlı durumları yaşamalarına neden olduğu belirlenmiştir. Travmatik ve karmaşık durumun gençlerin yılmazlığını da olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Bu nedenle, kurum bakımından ayrılanların aile ilişkilerinin yılmazlıklarını hangi koşullar altında artırabileceği konusunda daha fazla araştırmaya gereksinim olduğu söylenebilir.

Kurum bakımından ayrılanlarla ilgili az sayıda araştırma, kurum bakım ortamından bağımsız yaşama geçiş sırasında yılmazlığı artırmada bireyin akranlarının yerine getirebileceği olumlu rolü incelemiştir (Snow ve Mann-Feder, 2013; Hiles ve ark., 2013). Hiles ve ark. (2013) yaptıkları çalışmada, kurum bakımından ayrılan gençlerin yeni arkadaşlar edinmeye çalıştıklarında karşılaştıkları engellere dikkat çekmişlerdir. Bu gençler özellikle de ebeveynleri ile olan birincil ilişkilerinin istismarcı doğası nedeniyle başkalarına güvenmekten çekinmektedirler. Ayrıca, kurum bakımında büyümüş olma ‘‘Yurt Çocuğu’’ damgası ile sosyal yaşamda dışlanma deneyimi yaşamaktadırlar. Bu durum bakım sonrası yaşamda akran/arkadaş desteğinin yetersiz olmasına ve duygusal/sosyal sorunlara neden olabilmektedir.

Köken aile ya da herhangi bir yakını bulunmayan kurum bakımı deneyimi olan gençlerin mentör, rehber ve akıl hocası ile ilişkilerinin yılmazlığa etkileri akademik açıdan ihmal edilmiş bir çalışma alanıdır. Bazı araştırmalarda (Merdinge ve ark., 2005; Munson ve ark., 2010) bakım deneyimi olan gençler arasında akran ya da rehber desteği alanların daha az riskli davranışlar sergiledikleri, yükseköğrenime kayıt yaptırma ve devam etme oranlarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Bakım deneyimi olan bireylerin psikososyal özellikler ile ilişkili olduğu değerlendirilen bireysel kaynakları ve aile/bakım verenlerin desteğinin yılmazlığı artırdığı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda gençlerin mentör/yetişkin ile istikrarlı/destekleyici sosyal ilişkiler geliştirilmesinin yılmazlığı geliştirebileceği söylenebilir.

2.2.Sosyal Ağlar

Sosyal destek terimi insanların güvenilir ilişkilerini ifade eder. Sosyal destek, bireyin iyilik halini sürdürebilmesi ya da zor yaşam olaylarına uyumunu desteklemek için başkaları tarafından sağlanan duygusal, psikolojik, fiziksel, bilgilendirici ve maddi yardım gibi araçlar biçiminde tanımlanmaktadır (Dunst ve Trivette, 1988). Bu nedenle sosyal ağların bireyin refahının artırılması odağında sosyal ve profesyonel uyumu için gerekli olduğu konusunda genel olarak fikir birliği vardır (Blakeslee, 2015).

Sosyal ağlar resmi ve gayri resmi ilişkiyel yönleri içerir ve bireyin arzu edilen kariyer, barınma ve/veya sosyal hayata erişim sağlama becerisinde önemli bir rol oynadığı kabul edilir. Ayrıca, bireyin zor ve geçiş dönemlerini daha sağlıklı atlatabilmesi konusunda önemli bir rol oynamakta ve bu dönemlerden birisi de kurumdan ayrılma/ yetişkinliğe geçiş sürecidir. Türkiye’de kurum bakımından ayrılan gençler için (diğer ülkelerdeki yaşıtları gibi) kurumdan ayrılış, bakım yaşamında ilişki kurdukları birçok destekleyici/şefkatli yetişkin figüründen ayrılarak bağımsız

yaşama başladıkları noktadır.

Bir yetişkin olarak bakım sonrası yaşam gençlerin barınma, istihdam, kariyer ve evlilik gibi çeşitli alanlarda önemli yaşam kararları almaları gereken karmaşık bir dönemdir (Arnett, 2014). Bu önemli uygulama kararlarının yanı sıra bu dönemde genç yetişkinlerin çoğu aynı zamanda kimlik araştırması sorunlarıyla da mücadele etmekte ve daha fazla kendi gereksinimlerine odaklanmaktadır. Ek olarak bir dizi nedenden dolayı artan bağımsızlık, zaman kısıtlamalarından ve sosyal kontrolden kurtulma, ebeveynleri tarafından daha az izlenme nedeniyle daha fazla istikrarsızlık yaşarlar. Genel olarak, bu dönem istikrarsızlık, kaygı ve kafa karışıklığı olarak tanımlanabilir (Arnett, 2007).

Sosyal hizmet uzmanları ya da kurumda görevli diğer personelin ayrılış öncesi hazırlık süreci ve sonrasında gençlerin yaşamlarında önemli bir destek kaynağı olduğu bilinmektedir. İkamet yeri temin sürecinden istihdama ve diğer acil gereksinimlerin karşılanması gençlerin başlıca gündem maddeleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle de Sosyal hizmet uzmanı/profesyoneller bakım sonrası yaşamda gençlere destekleyici davranışları onların sorun çözme ve baş etme becerilerini geliştirebilecek önemli kaynaklardır.

Kurum bakımından ayrılan bireylerin aile-yakın çevre ilişkilerinin kötü olduğu, arkadaş ya da bakım verenlerin desteğinin yetersiz olması nedeniyle akranlarına göre daha az sosyal sermaye kaynaklarının olduğu söylenebilir. Bu nedenle de kurum bakımından ayrılan bireyler için sosyal ağların bireyin bağımsız yaşama geçiş süreci ve sonrasındaki yaşamında oldukça destekleyici etkilerinin olabilmektedir. Bakım deneyimi olan bireyler için, kurum personeli/sosyal hizmet uzmanları ile iletişim ve mentör desteğinin yılmazlığı geliştirebileceği düşünülen başlıca kaynaklar olduğu düşünülmektedir.

Mentörlük, görece daha az deneyimli bireylere belirli konularda danışmanlık, destek ve motivasyon sağlanması biçiminde tanımlanabilir. Mentör desteğinin, bakım deneyimi olan bireylerin kurumdan ayrılış sonrası yaşamlarında formel ve informal destek kaynağı sağlaması nedeniyle önemli bir sosyal kapital olduğu düşünülmektedir. De Wit ve ark (2016) tarafından yapılan araştırmada, bakım deneyimi olan gençlerde ebeveyn ya da güvenilir yetişkin figürü bulunmadığı durumlarda mentör desteğinin psikososyal gelişime önemli katkılarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Refaeli ve ark. (2019) tarafından yapılan araştırmada ise mentör desteğinin bakımdan ayrılan gençlerin öznel iyi oluşlarına katkı sağladığı ayrıca aile desteğinin olmadığı durumlarda önemli bir sosyal destek işlevi sağladığı belirlenmiştir.

Mentör desteğinin bakım deneyimi olan bireylerin yaşamlarında önemli bir sosyal destek kaynağı olduğu söylenebilir. Mentörlük çalışmalarının ortaya çıkışı yılmazlık teorisinden açık bir biçimde etkilenmiştir. Yılmazlık bazı gençlerin dezavantajlı geçmiş yaşamları ile bağlantılı güçlük ve zorlukların üstesinden gelmelerini ayrıca yaşamlarında başarıya ulaşmalarını sağlayan kişisel nitelikleri ifade etmektedir. Bazı araştırmalarda aile dışından destekleyici bir yetişkinin varlığının, ihmal ve istismar deneyimi olan gençlerin yılmazlıklarının geliştirilmesine olumlu katkılarının olduğu bildirilmektedir (Garza, 2017).

Mentörlük programları; okuryazarlık gibi eğitim becerilerin geliştirilmesi, istihdam olanaklarının

arttırılması, ebeveynlik kapasitesinin güçlendirilmesi veya suça yönelik davranışların azaltılması gibi zor hedefleri içerebilir. Aynı zamanda arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı gelişimi gibi kişisel gelişim boyutunda kolay hedefleri içeren görev odaklı çalışmalardan oluşan çalışmalardır (Bellis ve ark., 2017).

Kurum bakımından ayrılan bireylere yönelik mentörlük hizmetleri İngiltere’de sivil toplum kuruluşları tarafından organize edilmekte ve gönüllülük esasına göre yürütülmektedir. Mentör adaylarının öncelikli olarak eğitim almaları sağlanmakta eğitim sonrası kurum sosyal hizmet uzmanları tarafından eşleştirme yapılmaktadır (Barnardos, 2019). Mentörlerin çalışma biçimi ve görevleri ana hatları ile aşağıda özetlenmiştir.

- Bakımdan ayrılan gençlerle istikrarlı bir ilişki geliştirilmesine özen gösterilmelidir.
- Temel yaşam becerileri öğretilmelidir.
- Yeni fırsatlar ve etkinlikler planlanmalı ve birlikte yapılmalıdır.
- Uygulanabilir eğitim ve istihdam planlaması yapılmalıdır. Süreç mentör tarafından takip edilmelidir.
- Tavsiye verme ve etkin dinleme süreçlerine dikkat edilmeli, pozitif bir rol model olmaya dikkat edilmelidir.
- Gençlerin yeni bir kimlik kazanmaları ve yaşamlarının kontrolünü sağlamaları için desteklenmeleri, bakım sonrası yaşamda rehberlik uygulamalarının başlıca hedefleridir. Güvenilir mentör/yetişkinle istikrarlı ve destekleyici ilişki kurulması gençlerin sorun çözme başatme becerilerini geliştirebilir. Bu durum gençlerin zorlu yaşam olayları karşısında daha güçlü olmalarını sağlayabilir (Cathcart-Rake ve Robinson, 2018).

2.3.Yüksek Öğrenime Devam

Eğitim hizmetleri, eğitsel hedeflerin ötesinde birçok sosyal amaca hizmet eder ve yoksulluğu önlemenin temel mekanizmalarından biridir. Aynı zamanda yetişkinlerin sağlığı ve refahı üzerinde merkezi bir konumdadır (Hammond ve Feinstein, 2006). Bu nedenle eğitim yetişkin olarak sosyal dışlanma riski altında olan, örneğin ev dışı bakım deneyimi (koruyucu aile, yatılı bakım) olan çocuk ve gençlerin refahı için hayati öneme sahiptir (Jackson ve Cameron, 2012).

Bununla birlikte son on yıl içinde yapılan uluslararası araştırmalar genellikle "bakımdan ayrılanlar “ olarak adlandırılan bu grubun, akranlarından daha kötü eğitim sonuçları yaşadığını göstermektedir (Sebba ve ark., 2015). Bakım deneyimi olan bireylerin kurum bakımı süreci, bireysel farklılıkları, psikososyal özellikleri ile diğer çevresel etkenlerin eğitim yaşamlarını olumsuz bir biçimde etkilediği söylenebilir.

Kurum bakımındaki çocukların akranlarına göre eğitim açısından bazı dezavantajlarının olduğu bilinmektedir. Kurum bakımındaki çocukların devamsızlık, uyum sorunları ve okul terki gibi akademik sorunlarının olduğu da bildirilmektedir (Dockrell ve Hurry, 2018). Bu durum, ilerleyen süreçte yükseköğrenime devam edememeyi beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca ülkemizde kurum bakımından ayrılan bireylerin eğitim düzeyine bakılmaksızın kamu görevlisi olarak istihdam edilmelerinin, kurum bakımındaki çocukların eğitim yaşamına katılımlarında isteksizlik yaşamalarına ve yükseköğrenime devam etmemelerine neden olduğu söylenebilir.

Ulusal Literatür’ de kurum bakım deneyimi olan bireylerin yükseköğrenim durumları ile ilgili yeterli sayıda akademik çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu durumun gençlerin yükseköğrenim süreci ve sonrasında meslek yaşamları ile ilgili kanıta dayalı bilgi eksikliğine neden olduğu söylenebilir. Hindistan’da kurum bakımından ayrılan genç kız çocukları arasında, üniversite eğitime devam edenlerin etmeyenlere oranla sosyal açıdan daha avantajlı oldukları saptanmıştır. Aynı araştırmada eğitime devam etmeyen kız çocuklarının sosyal yaşamda dışlanma ve düşük sosyo ekonomik yaşam biçiminin yanında güvensiz sosyal ilişkilere sahip oldukları belirlenmiştir (Dutta, 2017).

Kurum bakımı süreci sonrasında genç yetişkin kadınların yükseköğrenime devam etme ve istihdam olanaklarına erişim konusunda bazı zorlukları da yaşadığı belirlenmiştir. Bu bireylerin kuruluştan ayrıldıktan sonra özellikle hiçbir ebeveyninin olmadığı durumlarda tam zamanlı yükseköğrenime devam etmelerinin zor olduğu, günlük gereksinimlerini karşılamak durumunda kaldıkları saptanmıştır (Zeira ve ark., 2014).

Kurum bakımından ayrılış öncesinde yapılacak planlamada yükseköğrenime devam konusunun da ele alınması önemli görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanı tarafından gençlerin yükseköğrenime devam etmeleri için teşvik edilmeleri ve bireysel ilgi/yeteneklerine göre meslek yönelimlerinin belirlenmesi amacıyla rehberlik çalışmalarının yapılmasının yükseköğrenime geçiş için destekleyici çalışmalar olduğu söylenebilir. Ayrıca yükseköğrenim sürecinde barınma, ekonomik ve duygusal desteğin olası güçlüklerle karşı koruyucu bir işlevinin olduğu değerlendirilmektedir (Harvey ve ark., 2015).

Kurum bakımından ayrılan gençlerin yükseköğrenime başlamaları ve istikrarlı bir biçimde devam edebilmeleri için; rol modeli bir yetişkinle iletişimlerinin devamı, istikrarlı okul deneyimleri, destekleyici sosyal ağlara katılım, ders dışı sosyal faaliyetler ve gönüllük çalışmalarının etkili sosyal hizmet müdahaleleri olduğu söylenebilir (Stein, 2008).

Bakım deneyimi olan bireyler açısından yükseköğrenime geçiş yeni bir sosyal çevrede birçok etkileşimi beraberinde getirebilmektedir. Gençlerin yeni sosyal ağlara katılımı onların sosyalleşmesini ve sosyal destek kaynaklarının daha işlevsel olmasına böylelikle yılmazlıklarına katkı sağlayabilir. Bu nedenle de kurum bakımından ayrılış öncesi gençlerin yükseköğrenime devam edebilmeleri için rehberlik yapılması önemlidir.

2.4.Olumlu İstihdam Deneyimi

Kurum bakımı deneyimi olan bireylerin istihdamda geniş ölçüdeki sosyal-ekonomik eğilim ve değişimlerden akranlarına göre iki kat daha olumsuz etkilenmesi muhtemeldir. Gençlerin karşılaştıkları dezavantajlar (ikamet sorunları, ekonomik ve sosyal sorunlar, fiziksel-ruhsal sorunlar ve damgalanma) göz önüne alındığında ciddi zorlukları deneyimledikleri söylenebilir (Dixon, 2007).

Bakımdan ayrılanların iş bulma, vasıfsız işlerde çalışma, zayıf sosyal ağlar, düşük gelir düzeyi ve bağımsız yaşam için yeterince hazır olmamaları olasıdır (Arnau-Sabatés, 2015). Kurum bakımından ayrılış sonrası eğitim yaşamının kesintiye uğraması, aile desteğinin yetersiz olması ve güvenli sosyal ağların bulunmaması durumunda gençler ikamet yeri bulmak için daha fazla zaman harcamak durumunda kalabilmektedirler. Bu durum gelecek planı için yeterince zaman olmadığı anlamına gelmektedir. Bakım verenlerin desteklediği gençler yükseköğrenime devam

edebilir ve psikososyal açıdan daha iyi durumda olduklarında iş yaşamında istikrarı yakalayabilirler (Harrison ve ark., 2020).

Kurum bakımından ayrılan bireylerin istihdam konusunda yapılan bazı çalışmalarda (Arnau-Sabatés, 2015; Furey, 2021) düşük akademik ve sosyal becerilerin bireysel engeller olduğu, kurum bakım sonrası yeterince hazırlığın yapılamadığı durumun kurumsal engel ve iş dünyasının sürekli daha nitelikli personel arayışının yapısal engeller olduğu ifade edilmiştir.

Bakım deneyimi olan bireylere yönelik istihdam desteğinin birçok ülkede uygulanmadığı bilinmektedir. Gençlerin sosyal dışlanma, düşük akademik beceriler ve psikososyal sorunlara bağlı işsizlik yaşamalarının sonraki yaşamlarında olumsuz deneyimleri beraberinde getirdiği söylenebilir. Ülkemizde eğitim düzeyine bakılmaksızın 3413 sayılı kanun uyarınca kurumdan ayrılan bireyler kamuda istihdam edilmektedir. Kurum bakımı sürecinde para tasarrufu konusunda yeterli beceriye sahip olamayan gençler istihdam edilmeleri sonrasında borçlanabilmekte, bu durum iş yaşamlarında ve diğer sosyal ilişkilerinde bazı sorunları yaşamalarına neden olabilmektedir.

Kurum bakımından ayrılan bireylerin iş yaşamına katılımları konusunda birçok dezavantajlarının olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi, psikososyal durum, sosyal destek kaynaklarının işlevselliği ve sosyal hizmet görevlileri istihdam sürecinde belirleyici etkilere sahip olduğu düşünülmektedir. Kurum bakımından ayrılan bireylerle ilgili yapılan araştırmalarda istihdamın, sosyal yaşama katılım, yeni sosyal beceriler elde etme ve psikososyal iyilik halini artırabilecek etkilerinin yılmazlığı geliştirdiği belirlenmiştir (Bengtsoon, 2018).

Furey (2021) tarafından yapılan araştırmada, olumlu istihdam deneyiminin güvenli sosyal ilişkilerin geliştirilmesine önemli katkı sağladığı, yeni kurulan ilişkilerin bağımsız yaşamda karşılaşılması muhtemel sorunların çözümüne katkı sağlayabileceği bildirilmiştir. Aynı zamanda olumlu istihdam deneyiminin gençlerin kendilerine olan güvenini artırabilecek etkiye sahip olduğu durumun yeni kariyer hedeflerine ulaşma konusunda önemli olduğunun altı çizilmiştir.

Olumlu istihdam deneyiminin duygusal açıdan destekleyici etkilerinin yanı sıra olumsuz geçmiş yaşam deneyimleri ile ilişkili travmaların iyileştirilmesine de yardımcı olabileceği söylenebilir. Destekleyici iş arkadaşları, gençlerin yaşadıkları duygusal zorluklarla başa çıkabilmeleri için "akıl hocalığı" yapabilirler. Bu durum mentörlük uygulamasından farklı olarak bakım deneyimi olmayan yetişkinlerin desteği olarak tanımlanabilir. Böylelikle güvenilir iş arkadaşlarının gençlere duygusal desteği geçmiş yaşamın travmatik etkilerinin en aza indirilmesine olanak sağlayabilir.

İş yaşamında istikrarın sağlanması aynı zamanda ekonomik istikrarın sağlanması anlamına gelir. Gençlerin bağımsız yaşamda barınma ve diğer önemli gereksinimlerini karşılamada ekonomik açıdan iyi bir durumda bulunmaları onların yaşamlarındaki temel gereksinimleri zorlanmadan karşılayabilmelerine katkı sağlayabilir. Ekonomik açıdan öz yeterliliğe sahip olmak özgüven/özyeterlilik duygusu geliştirebilir aynı zamanda olumlu duygusal deneyimler sorun çözme/baş etme becerisini bağlantılı olarak yılmazlığı geliştirebilir.

3. Sonuç

Kurum bakımından ayrılış ve bağımsız yaşama geçiş gençler açısından birçok zorlukları beraberinde getiren bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu süreç ikamet yeri temini, güvenli sosyal ağlar geliştirilmesi, eğitim yaşamına devam ve istihdam sürecine kadar birçok önceliğin yerine getirilmesini de içerir. Gençlerin yaşamındaki büyük değişimler onların bazı farklı zorlukları deneyimlemelerine neden olabilmektedir.

Her birey yaşamı boyunca zorlu yaşam olayları ile karşılaşabilmektedir. Bakım deneyimi olan gençlerin sahip oldukları dezavantajlar onların akranlarına göre daha farklı ve karmaşık zorlukları deneyimlemelerine neden olabilmektedir. Bu nedenlerle zorluklarla mücadele etme, başa çıkma ve çözüm geliştirebilme becerisi bakım deneyimi olan bireyler için önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Bireyin benlik saygısı kazanmış olması, iyimserliği ve duygusal açıdan öz yeterliliğin bulunmasının yılmazlığı artırdığı düşünülmektedir. Aynı zamanda aile ya da bakım verenlerle kurulan samimi ve destekleyici ilişkilerin güvenli bağlanmaya katkı sağladığı söylenebilir. Gençlerin güvenli bağlanma ilişkisi geliştirdikleri destekleyici yetişkin figürlerinin zorluklarla başa çıkabilmeyi kolaylaştırmasının aynı zamanda yılmazlığı geliştirdiği değerlendirilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının kurum bakımından ayrılış öncesi iyi bir ayrılış planı yapması ve gençlerin refahı için savunuculuk yapmaları bakım sonrası yaşamda fırsatlara erişim açısından oldukça önemli bir sosyal destek kaynağı olabilir. Profesyonel destek gençlerin barınma, yükseköğrenime devam, istihdam ve diğer önemli girişimlerinde kilit sosyal destek kaynağı işlevi görebilmektedir. Diğer taraftan gönüllülük esasına dayanan mentor desteği gençlerin karşılaştıkları sorunların çözümünde önemli bir sosyal destek kaynağıdır.

Bakım deneyimi olan bireylerin eğitim yaşamında bazı sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Aynı zamanda eğitim yaşamına devam eden gençlerin istikrarı yakaladıkları, yeni sosyal ağlara katılım sağladıkları böylelikle psikososyal açıdan gelişim sağladıkları değerlendirilmektedir. Eğitim yaşamı ile doğrudan ilişkili olan istihdam sürecinin bakım deneyimi olan bireylerin psikososyal iyilik durumları üzerinde belirleyici olduğu söylenebilir. Geçmiş eğitim yaşamında başarı sağlayan gençler yükseköğrenime devam edebilir ve kariyer fırsatlarına erişim sağlayabilirler. Bu durum gençlerin psikososyal ve eğitsel beceriler kazanmalarına böylelikle bağımsız yaşamda yılmaz olabilmelerini doğrudan destekleyebilir.

Sonuç olarak bakım deneyimi olan bireylerin yılmazlıklarını artırdığı düşünülen etkenler bireysel kaynaklar, aile/bakım verenlerin desteği, destekleyici sosyal ağlar, yükseköğrenime devam ve olumlu istihdam deneyimi başlıklarında açıklanmıştır. Hangi etkenin yılmazlığı ne ölçüde artırabildiği, bireyin psikososyal özelliklerinden sosyal çevresine hatta kültürel özelliklerine kadar çok boyutlu çalışma alanıdır. Bu nedenlerle bakım deneyimi olan bireylerin yılmazlığı hakkında uluslararası alanda karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Arnau-Sabatés, L (2015) What helps young care leavers to enter the world of work? Possible lessons learned from an exploratory study in Ireland and Catalonia Children and Youth Services Review Volume 53, June 2015, Pages 185-191.
- Arnett, J. J. (2014). Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties. England: Oxford University Press.
- Arnett, J. J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for?. *Child development perspectives*, 1(2), 68-73.
- Barnardos,(2019). Online Erişim Tarihi:14.12.2021.
- Barn, R., & Tan, J. P. (2012). Foster youth and crime: Employing general strain theory to promote understanding. *Journal of Criminal Justice*, 40(3), 212-220.
- Barn, R. (2010). Care leavers and social capital: Understanding and negotiating racial and ethnic identity. *Ethnic and Racial Studies*, 33(5), 832-850.
- Bellis, M. A., Hardcastle, K., Ford, K., Hughes, K., Ashton, K., Quigg, Z., & Butler, N. (2017). Does continuous trusted adult support in childhood impart life-course resilience against adverse childhood experiences-a retrospective study on adult health-harming behaviours and mental well-being. *BMC psychiatry*, 17(1), 110.
- Bengtsson, M (2018) 'Well, it's up to me now' – young care leavers' strategies for handling adversities when leaving out-of-home care in Sweden Nordic Social Work Research, 8:sup1, 8-18
- Bodurođlu, G. (2016). Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşamın düzenlenmesi ve uyum sürecinde karşılaştığı sorunlar ve sosyal destek kaynakları (Master dissertation, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Blakeslee, J. E. (2015). Measuring the support networks of transition-age foster youth: Preliminary validation of a social network assessment for research and practice. *Children and Youth Services Review*, 52, 123-134.
- Cathcart-rake, W., & Robinson, M. (2018). Promoting Scholarship at Regional Medical Campuses. *Journal of Regional Medical Campuses*, 1(1).
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2007). *Longitudinal study of wards leaving care: Four to five years on*. NSW Department of Community Services.
- Collins, M. E., Paris, R., & Ward, R. L. (2008). The permanence of family ties: Implications for youth transitioning from foster care. *American Journal of orthopsychiatry*, 78(1), 54-62.

- De Wit, D. J., Du Bois, D., Erdem, G., Larose, S., & Lipman, E. L. (2016). The role of program-supported mentoring relationships in promoting youth mental health, behavioral and developmental outcomes. *Prevention Science*, 17(5), 646–657
- Dockrell, J. E., & Hurry, J. (2018). The identification of speech and language problems in elementary school: Diagnosis and co-occurring needs. *Research in developmental disabilities*, 81, 52-64.
- Dumont, M., & Provost, M. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of Youth & Adolescence*, 28(3), 343–363.
- Dutta, S. (2017). Life after leaving care: Experiences of young Indian girls. *Children and Youth Services Review*, 73, 266-273.
- Dunst, C. J., & Trivette, C. M. (1988). A family systems model of early intervention with handicapped and developmentally at-risk children.
- Dickens, L. F. (2016). The contribution of resilience to the 12-month transitional outcomes of care-leavers in South Africa. Doctoral Thesis, University of Johannesburg.
- Dixon, J (2007) Obstacles to participation in education, employment and training for young people leaving care *Social Work & Social Sciences Review* 13(2) 2007 pp.18-34
- Driscoll, J. (2013). Supporting care leavers to fulfil their educational aspirations: Resilience, relationships and resistance to help. *Children & Society*, 27(2), 139-149.
- Furey, R., & Harris-Evans, J. (2021). Work and resilience: Care leavers' experiences of navigating towards employment and independence. *Child & Family Social Work*.
- Furey, R (2021) Work and resilience: Care leavers' experiences of navigating towards employment and independence *Child & Family Social Work*. 2021; 1– 11.
- Garza, C. M. (2017). Foster youth aging out of foster care and their relationships with caregivers (Doctoral dissertation).
- Hammond, C., & Feinstein, L. (2006). *Are those who flourished at school healthier adults? What role for adult education?* [Wider Benefits of Learning Research Report No. 17]. Centre for Research on the Wider Benefits of Learning.
- Harvey, A., Mcnamara, P., Andrewartha, L., & Luckman, M. (2015). Out of care, into university: Raising higher education access and achievement of care leavers. *Melbourne: LaTrobe University*.

- Harrison, N., Baker, Z., & Stevenson, J. (2020). Employment and further study outcomes for care-experienced graduates in the UK. *Higher Education*, 1-22.
- Hiles, D., Moss, D., Wright, J., & Dallos, R. (2013). Young people's experience of social support during the process of leaving care: A review of the literature. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 2059-2071.
- Jackson, S., & Cameron, C. (2012). Leaving care: Looking ahead and aiming higher. *Children and Youth Services Review*, 34(6), 1107-1114.
- Stein, M. (2008). Resilience and young people leaving care. *Child Care in Practice*, 14(1), 35-44.
- Zeira, a., Arzev, s., Benbenishty, r., & Portnoy, H. (2014). Children in educational residential care: A cohort study of Israeli youth. *Australian Social Work*, 67(1), 55-70.
- Sebba, J., Berridge, D., Luke, N., Fletcher, J., Bell, K., Strand, S., ... & O'Higgins, A. (2015). *The educational progress of looked after children in England: Linking care and educational data*. University of Oxford Department of Education/University of Bristol.
- Turgut, A. Ş. (2018). Türkiye'deki kurum bakımında büyümüş bireylerin psikolojik dayanıklılık (yılmazlık) düzeylerinin incelenmesi.
- Masten, A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child development*, 85(1), 6-20.
- Munson, M. R., Smalling, S. E., Spencer, R., Scott Jr, L. D., & Tracy, E. M. (2010). A steady presence in the midst of change: Non-kin natural mentors in the lives of older youth exiting foster care. *Children and Youth Services Review*, 32(4), 527-535.
- Merdinger, J. M., Hines, A. M., Lemon Osterling, K., & Wyatt, P. (2005). Pathways to college for former foster youth: Understanding factors that contribute to educational success. *Child welfare*, 84(6).
- Mendes, P., Johnson, G., & Moslehuddin, B. (2011). *Young people leaving state out-of-home care*. Melbourne, Australia: Australian Scholarly Publishing.
- Olsson, C. A., Bond, L., Burns, J. M., Vella-Brodrick, D. A., & Sawyer, S. M. (2003). Adolescent resilience: A concept analysis. *Journal of adolescence*, 26(1), 1-11.
- Rutter, M., Giller H. and Hagell, A. (1998) *Antisocial Behaviour by Young People*.

Cambridge: Cambridge University Press.

- Sulimani-Aidan, Y. (2020). Social networks during the transition to adulthood from the perspective of Israeli care leavers and their social workers. *Children and Youth Services Review, 115*, 105075.
- Schiff, M., & Benbenishty, R. (2006). Functioning of Israeli group-homes alumni: Exploring gender differences and in-care correlates. *Children and Youth Services Review, 28*(2), 133–157.
- Sulimani-Aidan, Y., Benbenishty, R., Dinisman, T., & Zeira, A. (2013). Care leavers in Israel: What contributes to better adjustment to life after care? *Journal of Social Service Research, 39*(5), 704-718.
- Sulimani-aidan, Y., & Melkman, E. (2018). Risk and resilience in the transition to adulthood from the point of view of care leavers and caseworkers. *Children and Youth Services Review, 88*, 135-140.
- Snow, K., & Mann-Feder, V. (2013). Peer-centered practice: a theoretical framework for intervention with young people in and from care. *Child welfare, 92*(4).
- Stein, M. (2006). Research review: young people leaving care. *Child and Family Social Work, 11*, 273-279.
- Stein, M. (2008). Resilience and young people leaving care. *Child Care in Practice, 14*(1), 35-44.
- Wade, J. (2008). The ties that bind: Support from birth families and substitute families for young people leaving care. *British Journal of Social Work, 38*, 39–54. <http://dx.doi.org/10.1093/bjsw>

